

ÎNTÂISTĂTORUL MIHAI CIMPOI SAU OMUL DEPLIN AL CULTURII ROMÂNEȘTI DIN BASARABIA

*Membreu corespondent al AȘM
Ion HADÂRCĂ*

*MIHAI CIMPOI, THE ABSOLUTE PERSON OF
THE ROMANIAN CULTURE FROM BESSARABIA*

This research emphasizes the role of Mihai Cimpoi, the number one in poetry, within the change of the paradigm of interpretation of the literary process from the former overly politicized and dogmatized Soviet Union area between Prut and Nistru.

Mihai Cimpoi promoted the aesthetic Iovinescian-calinescian model in accordance with the European spirit of reflection on the artistic act. The first phase is characterized by a series of books that highlighted the state of the Bessarabian poetry; it secured the bond with the great classics of the Romanian literature. His work „The open history of Romanian Literature from Bessarabia” developed the critic’s efforts to reevaluate and apply within the general Romanian circuit of hundreds of forgotten names and works, banned by the communist regime. The most important contribution of the critic-esthete and philosopher Mihai Cimpoi is Eminescu.

-Excelențele Voastre, doamnelor și domnilor!

De la bun început, dați-mi voie să salut lucrările acestui prim Congres mondial de eminescologie modernă, convocat sub auspiciile Academiei de Științe din Republica Moldova și ale Academiei de Științe Române, cu prilejul aniversării celui mai important eminescolog al zilelor noastre, academicianul Mihai Cimpoi! Totodată îmi exprim gratitudinea pentru onoarea oferită mie de a glosa, în fața Înalțului For, pe marginea creației distinsului nostru critic, înțelegând prea bine că în locul meu putea fi oricine dintre Domniile voastre.

Odată asumându-mi acest risc, încerc a schița un *captațio* de la care să-mi pot depăna demonstrația. Într-unul din *Aforismele* perioadei sale vienezee, Heghel spune: „Răspunsul la întrebările care lasă fără răspuns filosofia, rezidă în faptul că ele se cer a ficu totul altfel formulate”! Este un magistral principiu dialectic al alterității, care, îmi place să cred, la început intuitiv, iar mai apoi pe deplin conștient, i-a ghidat și gânditorului nostru excelentul său trivaliu creator, bazat pe *Altfel-de-Rostire*.

Acad. Mihai Cimpoi cu nepotul Ștefănel

Nu a fost o schimbare a opticii de dragul originalității în sine. Peisajul accidentat al literaturii basarabene din perioada sovietică oferea prea puține șanse experimentului și originalității. A fost nevoie de timp, răbdare și caracter pentru a-i schimba conținutul. Până și Eminescu fiind monopolizat, în spațiul cercetării, se cereau strategii sofisticate pentru a obține dreptul de a vorbi despre Eminescu. Mihai Cimpoi a obținut acest drept prin competență și perseverență de invidiat, dar și printr-o imensă dragoste, aș zice congenitală, față de viața și opera lui Mihai Eminescu. Astfel, treptat, Mihai Cimpoi a devenit aici autoritatea numărul unu în materie de poezie și, în mod special, de Eminescu. Drept exemplu poate servi impresionantul Dumisale studiu filosofic *Esența ființei* (2003) – *(Mi)teme și simboluri existențiale eminesciene*, poate cel mai profund eseu semnat de Mihai Cimpoi. Registrul tematic al cărții cuprinde o instrumentare ciclică – deschidere (închidere) / captare a Dasein-ului heideggerian – tot mai larg și mai aprofundat străbătând ciclic materiile compacte spre nucleul esențial. Fiecare dintre cele douăzeci și cinci de compartimente-eseuri (Limitele, Angoasa, (dorul), Singurătatea, Melancolia, Abisul, Cercul etc.) este elaborat metodic, într-o logică perfectă a demonstrației. Studiul, modern/postmodern, liber în cugetare și riguros în urmărirea ideii, aflat la interferență disciplinară dintre filosofie, ontologie, psihanaliză, știință literară, istorie, lingvistică, termodinamică etc., oferă un adevărat regal spiritual, singularizându-l definitiv pe Mihai Cimpoi în peisajul literelor noastre.

Parcurgând mai multe etape ale exegezei emi-

nesciene și ajungând la *limitele interpretării* (conform sintagmei lui Umberto Eco), Mihai Cimpoi se confruntă actualmente cu alte provocări creatoare, dintre care aș distinge trei:

1. Dinamizarea câmpurilor pasive de recepție a experiențelor spirituale eminesciene în domeniile aparent consacrate sau în fază de revizuire (de exemplu, germanistica, indianistica, slavistica, ontologia și cosmologia cunoașterii, diplomația (în anii de studii berlineze, Eminescu a prestat doi ani lucrările de secretariat la Legația Română din Berlin!), economia, geografia istorică și chiar folcloristica, tratată până în prezent ca o sursă de inspirație și mai puțin ca o premoniție metodologică de construire a științei despre geneza și structura mitului, în cheia Levi-Stross, Mircea Eliade).

2. Problema editării riguros științifice a Operei complete eminesciene, în spiritul *Testamentului unui eminescolog*, lăsat de Petru Creția.

3. Concentrarea eforturilor Centrelor academice, muzeale, universitare și definitivarea suportului sistemic de absorbție informativă și de ordonare enciclopedică a tezaurului eminescian, în care direcție același Mihai Cimpoi a făcut primul pas!

Cu o pană sigură, ascuțită și virtuoză deopotrivă în lucrările mici aproape miniaturale, de atitudine și medalioane, precum și în amplele eseuri, studii monografice ca *Istoria* sa deja clasicizată, Mihai Cimpoi a acoperit panoramic, de-a lungul anilor, dacă stăm să ne uităm mai bine, mai toată aria literaturii române, de la origini până în prezent, atacându-i temerar piscurile ei strălucitoare și cuprinzând o bună parte a lanțurilor muntoase ale literaturii europene și universale.

Se face remarcă prin eseul *Tendințe înnoitoare în poezia noastră contemporană* (1965) și debutează editorial aproape miraculos prin *Mirajul copilăriei* (1968) – un microeseu monografic despre viața și opera lui Grigore Vieru, care, în același an, își lansează cartea de referință *Numele tău*. În timp, *Mirajul copilăriei* se transformă în studiu monografic *Întoarcerea la izvoare* (1985), apoi, revăzut și actualizat, ia forma definitivă, *Grigore Vieru, poetul arhetipurilor* (2009), lansat simultan în anul tragicului accident al marelui nostru poet.

Culegerile de articole critice *Disocieri* (1969) și *Alte disocieri* (1971), am spus-o și cu altă ocazie, ascundeau în genericul lor un bătaios sens polemic trimițând direct la actul delimitării, dez-asocierii de critica oficială, extrem de ideologizată, dar și de valorile literare desuete. Fluxul de aer purificator și ardent al criticii profesate de noul teoretician al „generației schimbării”, Mihai Cimpoi, se face simțit

în *Focul sacru* (1975), evident simbolizând focul sacru al inspirației urmărite în opera unor poeți de valoare, cum ar fi Grigore Vieru, Liviu Damian, Ion Vatamanu ș.a.

Ciclul periodizat al „eseurilor duminicale” *Cicatricea lui Ulise* (1989) încheie o pagină importantă a creației lui Mihai Cimpoi, care, mai ales în aceste două ultime lucrări, își desăvârșește stilul inconfundabil, de poet al formulei intelectuale și de teoretician purist, neinfluențat de dogme, orientat exclusiv spre interpretarea marilor valori naționale (Mihai Eminescu, Ion Creangă, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Vasile Alecsandri, Tudor Arghezi) și universale (Jean Racine, Arthur Rimbaud, Federico Garcia Lorca, Lev Tolstoi, Fiodor Dostoevski, George Byron, Honore de Balzac, Gabriel Garcia Marquez, Paul Valéry). Pe lângă valoarea lor intrinsecă, aceste studii, spre regretul nostru, editate doar cu alfabet chirilic, mai conțin, la finele fiecărui eseu, câte o salbă de meditații cu tentă aforistică, metaforică și sapiențială, o construcție originală, abandonată prea devreme, după părerea noastră. Iată o meditație pertinentă care se reține și anunță leitmotivul eminescian ulterior: „Ferită de agresivitatea baudelairiană, vecină cu anesteticul, și de suavitatea mallarméană, apropiată de rafinamentul purist, poezia eminesciană are o structură granulată (poporul zice: măzărătă), fiindcă numai în calitatea lui de granulă, cuvântul poate exprima adevărul, poate fi, altfel spus, totodată fărâma (parte a întregului), boabă de mărgăritar și sâmbure al adevărului.” Astfel, prin *Cicatricea lui Ulise* se întrezărește o altă constantă: *Cicatricea Luceafărului* din gândirea lui Mihai Cimpoi.

Creația lui Druță în școală (1985), *Căderea în sus a Luceafărului* (1993), *Spre un nou Eminescu* (1993, revăzut în 1995, 2000); *Basarabia sub steaua exilului* (1994), *Sfinte firi vizionare* (1995), *Mărul de aur. Valori românești în perspectivă europeană* (1998) și, mai ales, „poemul critic” *Narcis și Hiperyon* (1979, cu ulterioarele completări în 1985, apoi și la Iași, în 1994 în prestigioasa colecție junimistă *Eminesciana*) – au potențat magistral valențele estetice, hermeneutice și de *fire vizionară* ale criticului nostru, pregătit temeinic să asalteze *Complexul pattern călinescian* de care se desparte definitiv prin elaborarea și editarea monumentalei sale *Istoriei deschise a literaturii române din Basarabia* (1996, astăzi, aflată la a patra ediție!). **Deschisă** în sensul hermeneutic de *Opera aperta* a lui Umberto Eco, dar și polemică, dar și permisibilă unor noi descoperiri ulterioare a unor nume și opere ghilotinate de teroarea istoriei nemiloase cu noi. *Istoria deschisă a*

literaturii române din Basarabia, sincronizatoare și recuperatoare, dezvăluie sub ochii cititorului uimit diorama unei lupte acerbe cu „petele albe”, vidul și golurile abisale din spațiul viciat al culturii române din Basarabia și al însăși ființei noastre naționale. Lucrare magistrală, inițiată atât pentru a reconfirma spusa lui George Călinescu „*Literatura română este una și indivizibilă*”, dar și pentru că, „înainte de toate, spune Mihai Cimpoi, pentru scriitorii basarabeni scrisul este un act existențial”. Zeci și sute de nume scoase din anonim și puse în circuit, atractivitatea comentariului desfășurat ca într-o pânză epică de proporții, des-vidarea exilului, stăpânirea fermă a fluxului memoriei, grila istoriografică modernă și alte atuuri fac din această *Istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* un instrument util și indispensabil, așa zice chiar, peren, pentru cunoașterea fenomenelor intra și extraliterare basarabene. „Am preferat dintre metodele pe care le cunoaște istoriografia modernă în valorificarea trecutului nu *labirintul*, ci *catedrala*, cu toate că materialul de construcție poate fi uneori doar intuit”, notează autorul în prefața la prima ediție.

Istoria deschisă a literaturii române din Basarabia, atât de studiată, recenzată, contestată l-a transformat pe Mihai Cimpoi într-un fenomen exponențial al limbii noastre culturale. Iar naturile fenomenologice, după cum se știe, sunt greu descifrabile. Tenacitatea demersului critic, erudiția și dezinvoltura scriiturii, ar fi totuși, credem noi, caracteristicile definitorii ale acestui spirit enciclopedic, care, vorba lui Eugen Simion, „nu-și lasă neterminată Catedrala pe care a început-o”!

De la *Cumpăna cu două ciuturi* (2000) în sus, Mihai Cimpoi excelează, mai ales în studiul filosofic și monografic, estetica, po(i)etica și filosofia culturii împletindu-se organic în pânzele sale tot mai surprinzătoare și mai atractive spre adâncuri. „Adânc pe adânc cheamă în glasul căderilor apelor Tale”, spune un psalm al lui David (41,9) și cu adevărat așa este.

Plânsul Demiurgului (1999, lansat în aceeași colecție *Eminesciana*) îl desparte pe Eminescu de imaginea tradițională a pesimistului, redându-i adevărata dimensiune de **Poet tragic**, ființial, și demonstrează, în baza Fragmentariului, structura holografică și sistemică a operei eminesciene, precum a demonstrat-o și distinsul matematician Solomon Marcus în conceptul de „viziune holografică și sistemică” a operei eminesciene (Solomon Marcus, *Invenție și Descoperire*, Ed. Cartea Românească, 1989, pag. 203). Între altele fie spus, aceeași viziune holografică o posedă și Mihai Cimpoi atât în *Istoria*

deschisă a literaturii române din Basarabia, cât și în stăpânirea vastului univers eminescian și a literaturii universale, în ansamblu.

Colecția cuprinzătoare de *Critice* ajunsă azi la al nouălea volum (2001-2011); *Lumea ca o carte* (2004), studiile monografice *Duiliu Zamfirescu. Între natură și idee* (2002), lansat la Cluj-Napoca în colecția *Mari scriitori români; Secolul Bacovia* (2005, și în engleză – 2007); Leopardi. *Drum neted și drum labirintic* (2006 și în italiană – 2007); Ion Heliade Rădulescu. *Panhimnicul ființei* (2008); Grigore Alexandrescu. *Însuflarea înființării* (2009); Vasile Cârlova. *Poetul sufletului mâhnit* (2010). (În paranteză fie spus, în monografia despre Cârlova, poetul „cel mai profund elegiac de până la Eminescu”, Mihai Cimpoi realizează performanța unică a unei monografii de 220 de pagini despre cele doar cinci elegii rămase de la poet!); Ioan Alexandru Brătescu-Voinești. *Prefacerea firii* (2011); *Sinele arhaic Ion Creangă: dialecticele amintirii și memoriei* (2011). Dacă mai adăugăm aici coordonarea și prefațarea ediției *Mihai Eminescu. Opere*, în opt volume (2001) și colaborarea în calitate de coordonator și autor al *Dicționarului General al Literaturii Române*, vom avea aievea în fața ochilor un Ceahlău-Catedrală, construit/ă din cărți (circa 60 de ediții și peste 2 000 de publicații în periodice!) piscul căruia/căreia se vede, spre deosebire de vederea lui Cantemir, din orice colț al Moldovei istorice, dar și al Bucovinei, Ardealului, Munteniei și mult mai departe dincolo de orizonturile cunoașterii...

Estimându-i, cu aproximație, averea cărturărească (alta nici nu prea are!) pusă în balanța cumpenei sale vizionare, vom aprecia neapărat meritele incontestabile ale unui spirit eleat, ce și-a asumat actul culturii ca pe un dat ființial și ca pe o necesitate organică a rostirii sacrificiale, cu orice preț și în orice împrejurări, oficiindu-și misiunea cu dăruire, credință și fidelitate stoică pentru spațiul nostru, în care cultura, mai ales cultura gândirii, vorba lui Caragiale... lasă de dorit.

Într-un original *Curriculum vitae*, care-i prefațază *Bibliografia* din 2002, Mihai Cimpoi se destăinuiește că este obsedat de *Nostalgia Centrului*, în cheie eliadescă. Părerea noastră este că nu *Nostalgia Centrului*, ci *Setea de Absolut* în accepție eminesciană îi definește esența creatoare. Pentru a accede la repaosul metafizic („mi-e sete de repaos”), scriitorul își trăiește din plin condiția „fulgerului neîntrerupt” al căutătorului de esențe...

Volumul al VIII-lea din *Corpusul Eminescu* în zece volume, lansat în anul 2000 de grupul editorial *Litera* cu prilejul celor 150 de ani de la naște-

rea marelui Poet *Eminescu – Mă topesc în flăcări*, care constituie a treia ediție completată mereu, este o performanță aparte, dialogală a criticului Mihai Cimpoi, realizată tenace pe parcursul mai multor decenii, și mereu *În drum spre un nou Eminescu*, așa cum, temerar, se numea întâia ediție din 1993.

Dialogurile criticului (majoritatea epistolare) cu eminescologii de pe mapamond, în „perspectiva mileniului III”, prezintă o frescă dintre cele mai impresionante a ariei de cunoaștere/receptare și a ritmurilor de expansiune a operei eminesciene pe toate meridianele lumii. Totodată, culegerea impresionează prin anvergura cuprinderii, varietatea surprinzătoare, prospețimea interpretărilor și prestigiul hieratic al unor nume din prima linie a științei eminesciene (sau *eminescienței*, dacă se acceptă termenul): Constantin Noica, Petru Creția, George Munteanu, Amita Bhose, Brenda Walker, Jean Louis Courriol, Jurii Kojevnikov, Emil Cioran – în total șaiszeci și opt de dialoguri, multe dintre ele aparținând deja unor spirite tutelare din constelația Luceafărului nemuritor.

În mod aparte vreau să remarc *Cuvântul introductiv* la această culegere, semnat de regretatul eminescolog ieșean Constantin Ciopraga. Este un studiu sobru, riguros-analitic, deopotrivă dezinvolt în abordarea hermeneutică a materiei poetice eminesciene, a temelor și mitemelor filosofice, precum și a expunerii traseului exegetic ascendent al mai tânărului critic chișinăuian. „Hermeneut de tinută modernă, concluzionează Constantin Ciopraga despre Mihai Cimpoi, vibrând și înfăptuind cu mobilitate intelectuală în cadrul spiritualității românești integrale, conștiința sa se ridică deasupra vicisitudinilor istoriei, înaripată de nostalgia totalului.” (op.cit., pag.10) Frumoase cuvinte ale unui spirit care, la rându-i, a împărtășit o viață „nostalgia totalului” sau, mai exact, a întregului românesc!

Eminescu a fost întotdeauna pentru noi, cei din spațiul interriversan, damnat de istorie, netăgăduita autoritate literară și blazonul identitar suprem. Toate câte vorbesc pe aici în limba română, toate vorbesc despre El. Teii de deasupra Aleii Clasicilor, școala națională, Centrul Academic *Mihai Eminescu*, recuperarea lui treptată, pas cu pas, ca pe un teritoriu câștigat în lupte, scrierile, cântecele și suita de serate, șezători și cenacluri literare, care unora li se pare inflație fără rost; mitingurile și Adunările Naționale din epoca renașterii naționale; dezbaterile științifice și parlamentare în jurul problemelor limbii – la Chișinău, Sanct Petersburg și Moscova – toate aceste semne ale unei continuități afective puternice și legături ombilicale cu matricea nu erau și nu trebuiau

să rămână doar simple manifestări declarative de suprafață ori de moment.

Ele trebuiau să fie întemeiate pe o cunoaștere doctă, în profunzime, a spiritului operei lui Eminescu. Sporadicele studii ale lui Vasile Coroban, Lazăr Ciobanu, Constantin Popovici sau Ion Osadenco, pentru a ne limita doar la câteva nume, aveau mai mult un caracter normativ, popularizator. Și atunci a venit rândul lui Mihai Cimpoi, cel care printr-o muncă sisifică a dat acestui spațiu măsura adevărată a receptării, înființării și interpretării moderne a întregului tezaur eminescian. Spre lauda criticului, această măsură a întrecut toate așteptările, iar miza aleasă a fost îndreptățită cu asupra de măsură.

Prin Eminescu, văzut și interpretat de Cimpoi, noi am ieșit din anonimatul cultural al provincialismului și ne-am sincronizat organic în circuitul valorilor spirituale românești, iar cele circa șaptezeci de dialoguri cu eminescologii lumii (Amita Bhose, Brenda Walker, Sumiya Haruya, Klaus Heitman s.a.) permit să afirmăm, și cu valorile universale. „Cu Eminescu am obținut o demnitate estetică și etică, pe care nimeni nu ne-o mai clintește din loc” (*Glasul Națiunii*, 11 septembrie 2003), cu adevărat afirma Cimpoi cu mai mulți ani în urmă.

Pentru noi, Eminescu este fiul înfiat al Basarabiei orfane. Cel ce a spus-o răspicat că „a rosti numele Basarabia e una cu a protesta contra dominațiunii rusești”, chiar și în vremurile de cenzură, chiar și-n strania haină a chiriliței, a fost primit în casele noastre și ținut lângă icoane, împreună cu Arborele-Eminescu, o altă icoană inspirată a iconarului Aurel David.

Prin cosmica-i tângă de ființă sfâșiată a lui Mihai Eminescu: „Jalnic ard de viu, chinuit ca Nessus” și „De-al meu propriu vis mistuit mă vaiet”, Basarabia l-a auzit, pentru că a simțit în el aceeași prigoană, aceeași mistuire neogoită, aceeași nedreptate și mucenicie apostolicească, precum în propriul ei destin.

Tocmai de aceea Basarabia l-a și apropiat fără tăgadă la sânul-i îndurerat pe nefericitul Mihai – înfiindu-l pe vecie ca pe unul dintre cei mai iubiți feciori ai săi – astfel recunoscând în el Poetul care i-a cântat, ca nimeni altul, dorurile, așteptările și rana istorică mereu sângerândă.

Și nu este vorba aici de atât de multironizatul, în ultima vreme, mioritism! Trebuie să vezi aievea lacrimile din ochii unui sat întreg, cu tot cu preoți, bătrâni, mame și copii, așa cum le-am văzut eu, cu o săptămână în urmă, la Feștelita, Ștefan Vodă, unde am participat la dezvelirea unui nou bust al lui Eminescu, pentru a înțelege cât de iubit și cât de așteptat este EL în toate colțurile Basarabiei.

Acolo, pe drumul estic înspre Cetatea Albă, la

numai câteva verste de apele Nistrului, când „apele curg clar izvorând în fântâne”, înțelegi că *plânsul apelor* în fântâne are nu doar un sens profund metafizic, dar unul ontologic – metafizic și istoric, cu adevărat sfâșietor!

În fine, un loc aparte, de azi înainte, din clipa lansării multășteptate și aniversare, în această prestigioasă Aulă academică, îl va ocupa în palmare-sul operei distinsului academician Mihai Cimpoi, dar și al Bibliotecii eminesciene universale, noul *Dicționar enciclopedic Eminescu 2012*, editura Gunivas!

Dicționarul enciclopedic Eminescu, acest „coronat opus” monumental, este o vastă și unica operă de explorare și integrare panoramică a universului eminescian, vizând atât opera și personalitatea lui Mihai Eminescu, precum și coordonatele receptării naționale și universale ale poetului. Beneficiind de *Prefața* academicianului Eugen Simion și *Argumentul* alcătuitorului, academicianului Mihai Cimpoi, *Dicționarul* este structurat sintetic în X compartimente care cuprind: **I.** Personalitatea poetului, cu un portret-sinteză. Arborele genealogic. Mitul Eminescu și postumitatea; **II.** Integrările tipologice și categoriale, începând cu clasicismul, romantismul și încheind cu clasicitatea și modernitatea; apoi **III.** Cultura lui Eminescu (miturile, filosofia, istoria, sociologia, economia politică, religia, limbile etc.); **IV.** Mitopo(i)etica; **V.** Opera; **VI.** Receptarea și postumitatea editorială; **VII.** Eminescologia, firește; **VIII.** Ecurile din artele

adiacente; **IX.** Edițiile importante și **X.** Bibliografia și prezențele enciclopedice.

Precum vădește structura Dicționarului, el oferă spiritului eminescian un armonios ansamblu panoramic, care, subliniază Mihai Cimpoi, „Ne determină să-l urmărim nu atât într-un curs biografic, cât într-o idee Eminescu care rețopește totul – viață particulară, operă, doctrină filosofică – în „personalitatea ideii”.

„O lucrare vastă, primejdios de vastă, îndrăzneată, o lucrare necesară”, astfel apreciază *Dicționarul* prefațatorul Eugen Simion. Pe potriva subiectului, vom completa noi, despre care marele istoric Nicolae Iorga, precum se știe, l-a definit ca „expresia integrală a sufletului românesc”, iar Constantin Noica l-a considerat „omul deplin al culturii românești”. Chiar dacă termenul a fost contestat de unii, îndrăznim să extindem, *mutatis mutandi*, afirmația lui Noica. Dacă Mihai Cimpoi ar fi scris, alcătuit, editat doar *Dicționarul enciclopedic Eminescu*, acest lucru ar fi fost suficient ca să-i asigure un loc de frunte în șirul celor mai importanți eminescologi din toate timpurile. Prin acest inestimabil dar, adus culturii naționale și nu numai, însuși Mihai Cimpoi ar merita acest calificativ de *om deplin al culturii românești din Basarabia!*

AVE, MAGISTRAE!

*Discurs rostit la primul Congres Mondial
al Eminescologilor,
Chișinău, 3 septembrie 2012*

Iurie Matei. *Arborele veșniciei*. Lucrare intrată în patrimoniul AȘM, 31 august 2012